

РЕЦЕНЗИЯ

за научната продукция и преподавателската дейност на гл.ас. д-р Мариета Христова Рабохчийска, кандидатка за академичната длъжност „ДОЦЕНТ” по научно направление 3.3. Политически науки (Международни отношения), обявен от Юридическия факултет на СУ “Св. Климент Охридски” в ДВ, бр. 61 от 28 юли 2017 г. от проф. д-р Искра Баева, преподавателка по съвременна история в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски”

Кандидатката за академичната длъжност „доцент” гл. ас. д-р Мариета Рабохчийска се представя в конкурса със сериозна преподавателска биография и с достатъчна по обем и като качество научна продукция.

Тъй като става дума за академична длъжност в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски”, което на първо място означава преподавателска работа със студенти от този факултет, ще започна своята рецензия с оценката си за професионалния път на Мариета Рабохчийска като международник и за нейната преподавателска дейност, която познавам отблизо, тъй като тя е водила семинарни занятия по дисциплината „История на международните отношения” за студентите от втори курс от специалност „Международни отношения” в ЮФ, които чета.

Обща характеристика на образователния и преподавателския път на участничката в конкурса

Гл. ас.д-р Мариета Рабохчийска е родена на 18 октомври 1976 г. в София, през 1995 г. е завършила Първа английската езикова гимназия в София със златен медал за успех, след което през 2000 г. е завършила

специалност „Международни отношения” в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски” с магистърска степен по международни отношения, след което е спечелила докторантски конкурс, подготвила е и през 2009 г. е защитила докторска дисертация по международно право и международни отношения на тема „Правното положение на Европейската общност и Европейския съюз в системата на международните отношения”.

Като д-р по международни отношения Мариета Рабохчийска продължава да повишава своята квалификация и след като започва да преподава става асистентка в ЮФ. Така през 2002 г. е била обучавана по темата „Обща външна политика и политика за сигурност на ЕС” в Института по европейско и международно право “Т.М.С. Asser” в Хага, през 2003 г. е участвала в Лятното училище по международно публично право на Хагската академия по международно право; през 2008 г. е специализирала по темата „Външни отношения и външна политика на ЕС” в Института по европейско и международно право “Т.М.С. Asser” в Хага, през 2009 г. е участвала в курсове по право на Европейския съюз в Академията по европейско право, Европейски университетски институт във Флоренция; през 2012 г. е специализирала по темата „Външни отношения на Европейския съюз” в Колежа на Европа в Брюж. Както се вижда през годините тя е продължила да се задълбочава в изследването на проблематиката на европейското право и външните отношения, каквато е първоначалната ѝ специализация.

Професионалният преподавателски път на Мариета Рабохчийска започва през 2001 г., когато започва да води семинарни занятия на студентите от ЮФ, а по-късно като старши и главен асистент разширява своите преподавания и във Философския, и в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски”.

Проследявайки образователното и професионалното развитие на гл. ас. д-р Мариета Рабохчийска съм длъжна да направя извода, че той

демонстрира последователност в натрупването на знания и умения в избраната научна област на международните тношения, която заслужава висока оценка, уважение и подкрепа.

Оценка на научно-изследователска продукция на участничката в конкурса

Гл. ас. д-р Мариета Рабохчийски кандидатства в конкурса за доцент за нуждите на специалност „Международни отношения” в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски” с цялостната си научна продукция, публикувана след защитата на докторската ѝ дисертация през 2009 г.

Най-важна част от тази научна продукция несъмнено е монографията **„Политиката за съседство като инструмент на външните отношения на Европейския съюз“** (издадена от Сиела през 2016 г.). Тази монография представлява неин хабилитационен труд, затова ще се спра по-специално на нея.

За самостоятелното си научно изследване гл. ас. д-р Мариета Рабохчийска е избрала конкретна и сравнително нова (възникнала едва през 2004 г.) тема – Европейската политика за съседство като инструмент на външните отношения на ЕС, което ѝ е позволило да се задълбочи детайлно в проучването си и да се опита да очертае своята специфична научна гледна точка по тази проблематика. Целта, която авторката си е поставила, е: *„да проследи и анализира присъствието и въздействието на Европейския съюз през последните вече малко повече от десет години върху непосредственото му обкръжение на изток и на юг чрез формулирането и прилагането на специален инструмент за целта – Европейската политика за съседство”* (с. 14). Както се вижда, тази цел засяга и България, която в първия времеви обхват на ЕПС е в процес на присъединяване, а после е и част от съюза. Мога да направя и извода, че

проблематиката на хабилитационния труд на Мариета Рабохчийска напълно отговаря на цялостната насока на изследователската ѝ дейност до момента и на преподавателската ѝ работа по европеистика и по история на международните отношения.

Хабилитационният труд е в обем от 252 с. и е структуриран класически в три глави, увод, заключение, приложение, съдържащо документа на Европейската комисия, насочен към разработването на нова политика на съседство, списък на нормативни и документационни източници (101 на брой) и библиография, съдържаща 129 позиции. От изворографска и историографска гледна точка монографията напълно отговаря на изискванията за хабилитационен труд.

В кратката уводна част на книгата си гл. ас. д-р Мариета Рабохчийска е направила необходимото представяне и уточняване на понятията, с които ще борави и които анализира, историята на проблема и необходимостта от възникването на такава дейност на ЕС и нейното регламентиране.

Първата глава на книгата „Механизми за осъществяване на Европейската политика на съседство” (с. 16–115) е най-обемна и бих я определила като основна, тъй като в нея е проследено създаването и конституирането на тази специфична дейност на Европейския съюз в отношенията ѝ със съседните на съюза 16 държави. Проследен е детайлно пътят от възникването до прилагането на новата политика на съседство. Така например са проследени споровете по мястото, обхвата и ролята на тази норма в Конституцията на Европа, която обаче впоследствие не влиза в сила. Авторката е показала убедително връзката между сложното историческо развитие на отношенията между Европейския съюз и съседните му страни – най-вече тези, включени в „Източното партньорство” и регламентирането на тези отношения с помощта на ЕПС. В своя анализ тя е проявила и характерната за аналитична разработка

критичност към практиките на Европейския съюз, като оценява част от целите на програмата за съседство като до голяма степен утопични (с. 25). Анализирани са както общите, така и конкретните постановки на смесените споразумения за политиката на съседство и техните инструменти (с. 45–58). Проследени са приликите и разликите на отделните договори за партньорство и сътрудничество, както и за асоцииране на ЕС, което показва отлично познаване на проблематиката – авторката е обърнала внимание на спецификата и разнообразието в отношенията с различните съседни държави, като за целта си е послужила с най-важния пример, какъвто е този с Украйна – той впоследствие е станал модел за другите договори (с. 87).

За да открие общото и различното в политиката на съседство гл. ас. д-р Мариета Рабохчийска е разгледала паралелно ЕПС в двата основни региона на съседство – източния и средиземноморския. Този подход е дал необходимия резултат, защото е показал много по-голямото значение и ангажимент на ЕС в източното направление, отколкото в южното. За историк като мен първата глава на книгата е най-съдържателна, защото показва както развитието на историческия процес на разширяване на ЕС на Изток с всички предимства и проблеми, така и разликите в последвалата политика за сътрудничество с другите държави в тази геополитическа посока. Водеща цел на източната политика на ЕС продължава да бъде същностното намерение на съюза да се разшири полето на въздействие на демокрацията, зачитането на правата на човека и основните свободи, върховенството на правото, пазарната икономика и устойчивото развитие. Значението на тези практики е несъмнено, но авторката не си е затворила очите за проблемите при реализацията им – тя се оказва значително по-трудна, отколкото го планираше за реализиране на споразуменията. Д-р Рабохчийска е направила и напълно обоснования извод, че неуспехите на споразуменията на ЕС за съседство зависят не толкова от действията и

намеренията на ЕС, колкото от непредсказуемостта на процесите в страните от постсъветското пространство. Това е точно така, но от друга страна, както пише и Рабохчийска „Една от отличителните черти на плановете за действие е преобладаващата роля на политическите цели, заложиени в тях” (с. 107). Така че при положение, че процесът е политически, ЕС не би трябвало да се изненадва от често пъти нежеланото политическо развитие, а да го предвижда и предотвратява с добре преценени средства.

Избраната проблематика от европеистиката кореспондира със съвременната история, на която съм посветила научните си дирения, не само с близостта на събитията до времето, в което живеем, но и с незавършеността на процесите, което ни позволява да бъдем техни анализатори и едновременно с това и техни участници. Различният подход, подчинен на политическата целесъобразност, може да се види при оценката на Споразуменията за партньорство и сътрудничество на Европейския съюз с бившите съветски републики, където критерият за демократичност е приложен доста свободно и условно, благодарение на което сред тези страни е попаднал и Таджикистан, в чиято демократичност от историческа гледна точка можем да се усъмним (има предвид президентския режим на Емомали Рахмон). Отлично впечатление на един историк, какъвто съм, прави доброто познаване на д-р Рабохчийска на приемствеността в отношенията между обединена Европа и бившите страни-членки на СИВ – тя е посочила началото, поставено със споразумението за сътрудничество между ЕИО и СИВ от 1989 г. и договора от 1990 г. между ЕИО и България (с. 60–61).

Втората глава е значително по-далеч от историята, тъй като проследява взаимоотношенията между европейските институции, органи и длъжности при провеждането на политиката на съседство. Тук анализът проследява вътрешносъюзното разпределение на властовите функции и

отговорности. Тази проблематика е далеч от моите професионални интереси, така че мога да я оценя само като умение на авторката да проблематизира сложните и на моменти противоречиви отношения между Европейския съвет, Съвета на ЕС, Европейската комисия, Европейския парламент, Върховния представител на ЕС по външните работи и политиката на сигурност, Европейската служба за външна дейност, делегациите на ЕС и специалните представители на ЕС.

Последната трета глава на книгата „Процесът на преразглеждане на ЕПС. Има ли бъдеще политиката на съседство?“ отново се връща към историческия процес, тъй като в нея тя представя не само причините да се стигне до преразглеждането на ЕПС, а и поставя въпрос с отворен отговор за бъдещето на политиката на съседство. В тази глава може да се открие и обоснован критичен анализ. Гл.ас. д-р Мариета Рабохчийска е направила верен анализ на причините за промените в ЕПС, анализирайки променящата се глобална ситуация и посочвайки промените, осъществени вътре в ЕС, и променената му роля в международните отношения. Част от тези изменения са извън възможностите на ЕС да ги предотврати, но в други случаи ЕС е активен участник в подновяването или избухването на конфликтите по границите на съюза. Естествено и тук основното внимание е съсредоточено върху процесите, които настъпват в резултат на геополитическия спор за развитието на Украйна с всички произточащи от това последици (с. 192–193).

В третата глава от книгата си гл. ас. д-р Мариета Рабохчийска в най-голяма степен е показала уменията си за критичен анализ, което трябва да се оцени особено високо, тъй като става дума за развиващи се процеси и за перспективите за бъдещето на ЕПС. Нейният извод е, че ЕС „трябва да направи ревизираната политика за съседство част от дългосрочна стратегическа визия за развитие на външната си дейност“ (с. 206), като посочва и посоката – „да намери точния баланс между ценности и

интереси” (с. 207), основано на увереността, че „Европейският съюз е много по-влиятелен, когато прилага общ подход и предава единно послание” (с. 212).

Оптимистично звучат изводите на авторката в заключението на книгата, в които тя посочва способността на институциите на ЕС в състояние на криза „да се търсят нови решения или усъвършенстване на вече създадените инструменти” (с. 221). Този извод е подкрепен с примери от дългата и на моменти нелепа история на европейската интеграция, затова звучат убедително и днес.

Като към всеки научен труд и към този могат да се отправят критични бележки. Моите са предопределени от различния ми исторически подход към проблематиката. Те се отнасят до известното разминаване между заявените от ЕС успехи в политиката за съседство и реалните резултати от нея. Проблемите са посочени ясно в текста, но противоречат на убеждението на авторката, че ЕС е добре смазана машина с внимателно обмислени механизми за осъществяване. Струва ми се, че този извод не се потвърждава от реалностите, които не само показват трудностите в политиката за съседство, но и принуждават ЕС през 2015 г. да обмисли и наложи промени в тази политика.

Тази по-обща забележка обаче не променя положителната ми оценка за хабилитационния труд на гл. ас. д-р Мариета Рабохчийска. Структурата и подходът на книгата отговарят на изискванията. Съгласна съм и с твърдението, че тази тема не е била обект на самостоятелни изследвания в българската научна литература, което прави труда приносен за българската наука. Съгласна съм и с повечето посочени от участничката в конкурса приноси на монографията, като според мен най-голяма стойност има опитът ѝ да се включи в дискусиата за бъдещето на ЕПС като инструмент на външните отношения на ЕС. Затова общият ми извод е, че книгата на Мариета Рабохчийска „Политиката за съседство като инструмент на

външните отношения на Европейския съюз” напълно изпълнява изискванията за хабилитационен труд.

Гл. ас. д-р Мариета Рабохчийска участва в конкурса за академичната длъжност „ДОЦЕНТ” и с други свои публикации, посветени отново на основното изследователско поле в нейните интереси – историята и регламентацията на Европейския съюз.

Между тях от гледната точка на историк трябва да спомена студията ѝ **„Развитие на правната уредба на общата външна политика и политика на сигурност на Европейския съюз от Маастрихт до Лисабон.** (Норма, 2017, № 5, 39-73), която се занимава с развитието на нормативната основа на общата външна политика и политиката за сигурност на обединена Европа. По-конкретно исторически характер има статията **„Способността на Европейския съюз за разрешаване на конфликти в региона на Южен Кавказ: много шум за нищо?** („Дипломация“, Дипломатически институт на МВнР, 2017, № 19, 47-59”). Тя за пореден път показва умението на д-р Рабохчийска да прави критичен анализ на политиката на ЕС. Отново към проблемните моменти от историята на европейската интеграция е насочена статията ѝ **„Неуспешните проекти за създаване на Европейски съюз”** (Международни отношения, 2017, № 3, 37-49). Д-р Рабохчийска е участвала и в колективния труд **„Европейския съюз на кръстопът”** (в съавторство с И. Шикова, Т. Калейнска, В. Велева-Ефтимова и К. Симеонов, издаден от Университетското издателство през 2014 г.), където е представила текста **„Южнокавказкото направление в политиката на добросъседство на ЕС – проблеми и предизвикателства”** (234–243). По-късно тя е развила тази проблематика. Останалите публикации са далеч от моята компетентност и затов няма да ги оценявам.

Цялостната изследователска дейност на гл. ас. д-р Мариета Рабохчийска ми дава основание да направя извода, че отговаря на

изискванията на конкурса както като проблематика, така и като качество на изследването.

Други научни дейности на участничката в конкурса

Гл. ас. д-р Мариета Рабохчийска по време на преподавателската си кариера е участвала в поредица от университетски и други професионални проекти като координатор, експерт, обучител, академичен наставник, включително академичен ръководител на студентски отбор. Това разширява академичните ѝ дейности и показва способностите ѝ да съчетава преподаването, индивидуалното научно изследване с екипната работа с по-опитни и млади колеги.

Общите научни интереси на гл. ас. д-р Мариета Рабохчийска, насочени към външните отношения и външната политика на Европейския съюз, историята на международните отношения, европейското политическо сътрудничество и интеграция, международната закрила на правата на човека, са ѝ позволили да стане член и да се включи в дейността на редица професионални организации, а именно: Българската асоциация за европейски изследвания – БАЕИ (членува от 2016 г.); Българската асоциация за изследване на Европейската общност (БЕКСА) (2006-2016 г.); Консултативния съвет по международно право към Министерството на външните работи (2007-2010 г.); Българската асоциация по международно право (членува от 2004 г.).

Посочените многобройни и разнообразни дейности на гл. ас. д-р Мариета Рабохчийска в полето на организацията на научната дейност и нейното популяризиране говорят достатъчно категорично за нейната разпознаваемост сред българската и международната научна общност.

Заклучение

Прегледът на преподавателска дейност на гл. ас. д-р Мариета Рабохчийска, анализът на нейните публикации, както и личните ми научни и преподавателски контакти с нея ми дават основание да препоръчам на научното жури гл. ас. д-р Мариета Рабохчийска да бъде избрана на академичната длъжност „ДОЦЕНТ” по професионално направление 3.3. Политически науки (Международни отношения) за нуждите на катедрата „Международни отношения” в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски”.

7 декември 2017 г.

проф. д-р И. Баева